

ელისაბედ ზარდიაშვილი, მაია არველაძე

Elizabeth Zardiashvili, Maia Arveladze

*თსუ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი
TSU Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature*

ალექსანდრე ორბელიანის პირადი ცხოვრების ანარეკლი მხატვრულ შემოქმედებაში

A Reflection of Aleksandre Orbeliani's Private Life in Creative Works

Giorgi Leonidze, a poet and public figure, claimed that a writer's private life serves as the basis for his creative work. The biographies of numerous classic writers confirm this statement. Generally, this theme in literature – the issue of the relationship between biography and creativity – is not only fascinating, but also helps to resolve some problematic points in the writer's life and creativity. A notable example of this is A. Kazbegi, whose writings contain facts from his personal life that attest to his authorship.

The biography also had a great influence on A. Orbeliani's creativity too. This study examines the writer's works, which reflect the turbulent moments of his private life and contain the author's inscriptions. It can be safely said that poetry depicting a biography in this way is rare in Georgian literature. Almost every poem is accompanied by an inscription indicating where, when, why and how the work was written. Thus, the researcher can reconstruct not only interesting details of the writer's biography, but also the creative process behind his works.

Despite being exiled to Orenburg for participating in the 1832 conspiracy, the writer did not cease his literary activities creating works in multiple genres. This study analyzes the poems written during his imprisonment, such as „Captured in Darkness“, „From Afar“, „Unfortunate since Childhood“, „The Caucasus Mountains from Mount Mashuk“, etc. In terms of artistic value, the inscriptions are on par with the pieces themselves. For instance, the inscription „Unfortunate since childhood“ reads as follows: „On April 13, 1835, in the new Aleksandrov fortress, at Kaidak Bay, at the mouth of the Caspian Sea“. Although the information is accurate, the author's mood

is not entirely conveyed. In light of this, the following was written in pencil: „I wrote the above verse out of heightened concern“. This final line of the inscription corresponds to the content of the poem. Another noteworthy inscription for the poem „Unexpected Encounter“ is: „It was a slight drizzle, and as soon as I got home I wrote this verse“.

The paper also discusses A. Orbeliani's poems, dedicated to his wife Ekaterine Baratashvili: „Baiati“, „Unexpected Encounter“, „Teklishi“ and other pieces, which are accompanied by inscriptions showing intense impression, which are the best material for studying the writer's lyric biography.

The writer did not neglect his children in his poetry. The poem „Unfortunate Maiko (Mariam)“ is especially interesting since it reflects the most painful period of the poet's biography – the shock caused by the death of his son.

There are also many biographical elements in the writer's plays and prose. In this regard, the play „Roman Woman Aaria“ dedicated to his mother, Tekle Batonishvili, the beloved daughter of Erekle II, is particularly notable. The prototype of the main character is the daughter of King Erekle. The play clearly characterizes Batonishvili Tekle's strong character, as confirmed by the author's inscription.

In A. Orbeliani's artistic works, one can endlessly find reflections of his biography. This is an inexhaustible topic, because the writer worked on the important events of his life artistically and wrote inscriptions, which provided an invaluable service for clarifying and analyzing many issues of his work. Based on the reviewed material, we can conclude that the poet left us a biography transformed into poetry.

საკვანძო სიტყვები: ალექსანდრე ორბელიანი, მხატვრული შემოქმედება, ბიოგრაფია, გადასახლება, მინაწერები

Key Words: Aleqsandre Orbeliani, creative work, biography, exile, inscriptions

პოეტმა და საზოგადო მოღვაწემ გიორგი ლეონიძემ ბრძანა, მწერლის პირადი ცხოვრება არის საფუძველი მისი შემოქმედებისაო. ამ სიტყვებს ბევრი მკვლევარი ეთანხმება. იაკობ ფანცხავა ალექსანდრე ჭავჭავაძის სრულყოფილი ბიოგრაფიის უქონლობის გამო წუხდა და აღნიშნავდა:

„არის ერთგვარი მიმართულება კრიტიკაში, რომელიც ავტორის ბიოგრაფიას დიდ მნიშვნელობას აძლევს, არა მცირედ ადგილს ანიჭებს, რათა ამ ავტორის სულიერი მადლის სიღრმე, სიდიადე ზედმიწევნით შეიგნოს და შეისწავლოს. კაცმა რომ თქვას, ეს მიმართულება სრულიად სამართლიანია... ავტორის შესწავლას ცალკერძობა დაემჩნევა, თუ მარტოდენ მისი თხზულებით ვიხელმძღვანელებთ. ღირს კი კვლევად და ძიებად, რომ შევიგნოთ, შევისწავლოთ სულის სიდიადე ისეთი კაცისა, ისეთი ადამიანისა, რომელიც უზენაესი მადლით, შემოქმედებითი ნიჭით და აღმაფრენით არის აღბეჭდილი! ან რა შეედრება ამ ყოვლად უანგარო ძიებას?“ (ფანცხავა, 1980, გვ. 9).

აღნიშნულ მოსაზრებას ქართულ ლიტერატურაში ბევრი კლასიკოსის ბიოგრაფია ამართლებს.

ზოგადად, ლიტერატურაში ეს თემა – ბიოგრაფიისა და შემოქმედების ურთიერთმიმართების საკითხი – არა მარტო საინტერესოა მკითხველ-მკვლევართათვის, არამედ მწერლის ცხოვრებასა და შემოქმედებაში არსებული ზოგიერთი პრობლემური საკითხის გადაწყვეტასაც უწყობს ხელს. ამის მაგალითად ალ. ყაზბეგი შეიძლება დავასახელოთ. მართალია, ვახტანგ კოტეტიშვილმა ფასდაუდებელი სამსახური გაუწია სხვადასხვა მეთოდით (მაგ., სტილური) მწერლის თხზულებათა ორიგინალურობის დასაბუთებას და ბგერა-ბგერა გაცამტვერა მოწინააღმდეგეთა არგუმენტები, მაგრამ, როგორც იტყვიან, დამატებითი მტკიცებულებები საქმეს არ ვნებს. ეს მტკიცებულებები და ფაქტობრივი არგუმენტები სწორედ ყაზბეგის შემოქმედებაშია თავმოყრილი. „ხევისბერ გოჩაში“, „განკიცხულში“, „ნამწყემსარის მოგონებებში“, უამრავ პიესასა თუ სხვა თხზულებებში მწერლის ბიოგრაფიის ანარეკლები გვხვდება, რაც ცხადად ადასტურებს მის ავტორობას.

ასევე ამ მოსაზრების დასტურად შეგვიძლია, მოვიშველიოთ ილია ჭავჭავაძის პირადი მიმოწერა ცოლთან და მწერლის ახალ აკადემიური გამოცემაში შეტანილი 60-ზე მეტი სამეურნეო-საოჯახო ხასიათის უცნობი წერილი (ჭავჭავაძე, 2009). სწორედ აღნიშნული გამოუქვეყნებელი ბარათების მეშვეობით გამოიკვეთა ამ ბუმბერაზი შემოქმედისა და საზოგადო მოღვაწის სულის ის უსათუთესი სიმები, რომლებიც გვამცნობს, თუ როგორი ყურადღებიანი მეუღლე, საუკეთესო მეოჯახე და გამოცდილი მეურნე იყო იგი. აგრეთვე, რა განწყობას იწვევდა მწერალში ესა თუ ის საზოგადოებრივი მოვლენა, როგორ ნერვულობდა და განიცდიდა ბანკის საქმეების მოსაგვარებლად რუსეთში მყოფი ილია მეფის ხელისუფლების უყურადღებობასა და პასუხის დაგვიანებას; როგორ მოქმედებდა მწერლის შემოქმედებაზე ოლღას ავადმყოფობა ან „გაბუტვა“. მკითხველის თვალში სულ სხვაგვარად წარმოაჩინა მწერალი იმ რჩევებმა, რომლებსაც ის მოუცლელობის გამო თბილისიდან აძლევდა ოლღას ყანის დათესვის, მოძვის, ღვინის დაყენებისა თუ მუშებთან ურთიერთობის შესახებ...

ბევრი ახალი შევიტყვეთ გალაკტიონზე მისი უბის წიგნაკებიდან.

აკაკი ხომ, ერთი შეხედვით, სკრუპულოზურად შესწავლილი შემოქმედია, მაგრამ სულ სხვა ფსიქოტიპი შეგვრჩა ხელთ, როცა გავეცანით პოეტის იმ პირად მიმოწერას ტასო მაჩაბელთან, რომელიც ასი წელი „აკრძალულ ფონდში“ ინახებოდა, მისი უბის წიგნაკების ჩანაწერებს სოფლის მეურნეობისა და გაცემული თუ მიღებული ვალების საკითხებზე, პოეტის რეცეპტებს, სხვა უცნობ დოკუმენტებს... (არველაძე, ზარდიაშვილი, 2017, გვ. 105-114). ასევე აკაკის პოეზიის მოყვარულები ვერასოდეს დაიჯერებდნენ, რომ 1867 წელს დაწერილი ლექსი „მოთქმა შვილზედ“, არეული ფორმისა და შინაარსის გამო, პოეტს ეკუთვნის, თუმცა ამის გაგებაში აკაკის თავს დატეხილი ერთი ტრაგიკული ფაქტი გვებმარება. 1867 წლის დეკემბერში პოეტს გარდაეცვალა წლინახვერის გოგონა სოფიო. აღნიშნულ ლექსს ქვესათაურად აწერია „ცოტა ჭკუაზედ არეულობის დროს“ (წერეთელი, 2010ა, გვ. 100). ლექსისა და აკაკის ბიოგრაფიული დეტალის ურთიერთმიმართება კი ყველაფერს ნათელს ჰფენს, ადვილი გასაგებია, თუ რა გავლენა იქონია აკაკის პირადმა ცხოვრებამ მის პოეზიაზე.

ბიოგრაფიული დეტალები, ასევე, აირეკლა ალექსანდრე ორბელიანის შემოქმედებაზეც. აქ აღარ შევჩერდებით მწერლის პიროვნულ

ტრაგედიაზე, არც იმას შევხებით, თუ როგორი პატრიოტი იყო, როგორ ანაცვალა საკუთარი კეთილდღეობა სამშობლოს თავისუფლებისათვის ბრძოლას, თანაც უყოყმანოდ... რაც უნდა პათეტიკურად ჟღერდეს ჩვენი ნათქვამი, მაინც აღვნიშნავთ, რომ საქართველოს არასოდეს აკლდა გულწრფელი და თავდადებული მამულიშვილები, მაგრამ ალ. ორბელიანი ერთ-ერთი გამორჩეული იყო მათ შორის.

„ნეტარ არს ხსენება ა. ორბელიანისა, რომელმანც თითქმის მთელი თავის სიცოცხლე შესწირა საზოგადოების სამსახურს! ნეტარ არს ისა, რომ სიკვდილის ჟამს თამამად შეეძლო ეთქვა: *„მე ვკვდები წმინდა სინდისით, იმედი მაქვს, რომ ჩემი სიცოცხლე უნაყოფოდ არ ჩაივლის!“* ... ალ. ორბელიანი განგვმორდა, მაგრამ იმის სული, იმის კეთილი საქმეები და მაგალითი ჩვენთან რჩებიან და დიდხანს იცოცხლებენ“, – ეს დასამშვიდობებელი სიტყვები წარმოთქვა სერგეი მესხმა თ. ა. ჯამბაკურ-ორბელიანის საფლავზე (მესხი, 1869, გვ. 25).

ყველას სიტყვას არა აქვს წონა, ეს თქვა სერგეი მესხმა, კაცმა, რომელზეც მოგვიანებით სტეფანე მელიქიშვილი იტყვის: *„გუშინ, 9 მაისს, ჩვენი საზოგადოება გამოესალმა „დროების“ ძველ რედაქტორს სერგეი მესხს, იმ პატიოსანს და ერთგულს საზოგადო მოღვაწეს, რომელმაც მთელი თავისი ძალღონე და ყმაწვილკაცობა ზედ შეაღწეა უმადურ შრომას ყოველ დღიურ გაზეთზედ“* (მელიქიშვილი, 1883, გვ. 1).

1832 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობის გამო ორენბურგში გადასახლებულ მწერალს ლიტერატურული მუშაობა არ შეუწყვეტია და შექმნა ჟანრობრივად მრავალფეროვანი შემოქმედება. ძალიან ბანალური იქნება იმის თქმა, რომ მის თხზულებებში კარგად ჩანს სამშობლოზე უზომოდ შეყვარებული ავტორი. ეს თავისთავად. მაგრამ ალ. ორბელიანის ნაწარმოებებს აქვს რაღაც უცნაური ძალა, ანდამატი, ჩვენი წარსულის დაუვიწყარი სურნელი, რომელიც გიზიდავს. ვფიქრობთ, ეს სწორედ ის „უსახელო შუამავალია“ თხზულებასა და მკითხველს შორის, როგორც ამას უწოდებს არაერთ ავტორთან მიმართებაში პროფესორი აკაკი ხინთიბიძე. ასეთი პოზიტიური „შუამავალი“ ყველა მწერლის თხზულებას არ ჰყავს. ეს ავტორის გულწრფელობითა და კეთილშობილური ბუნებით გაქლენთილი განსაკუთრებული ნიჭია, რომლითაც თავისთავად, ძალდატანების გარეშე გადმოედინება ავტორის ხელიდან გამოსულ ნაწერში და თხზულებათა

მაღალმხატვრულ ღირებულებათა არქონის შემთხვევაშიც კი ატყვევებს მკითხველს.

გარდა აქ აღნიშნული გამორჩეულობისა, ერთი საინტერესო შტრიხიც განასხვავებს ალ. ორბელიანს სხვა შემოქმედთაგან. ბიოგრაფიის ამგვარად ამსახველი პოეზია იშვიათია ქართულ ლიტერატურაში. თითქმის ყველა ლექსს აქვს მინაწერი: სად, როდის, რატომ ან როგორ შეიქმნა თხზულება. ლექსებთან ერთად ასეთი მინაწერების დახმარებითაც შეუძლია მკვლევარს, აღადგინოს არა მხოლოდ მწერლის ბიოგრაფიის ბევრი საინტერესო დეტალი, არამედ თვით თხზულების შემოქმედებითი ისტორიაც.

ალ. ორბელიანის მხატვრული შემოქმედების თემატური კლასიფიცირებისას თვალშისაცემია პატიმრობის პერიოდის ლექსები.

ორენბურგში გადასახლებული პოეტის სულიერ მდგომარეობას კარგად ასახავს ლექსი „ბნელში პერობილი“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 51). დაწერის დროს თხზულების ქვესათაური გვამცნობს: „*გონებაში თქმული 1833-სა*“. ე. ი. აქ ავტორისეული მითითება გვეხმარება იმის გარკვევაში, რომ ეს პატიმრობის პირველი წელია და პოეტი ჯერ შეგუებული არ არის საკუთარ მდგომარეობას, ამიტომ განცდებიც მძაფრია:

„ღმერთო ჩემო, რა ყოფილა კაცისათვის საპერობილე!..

ნამეტნავად, სადაც არის მარტო ყოფნა და სიბნელე.

ვინ აღრიცხავს, ვინა დასთვლის პერობილის ფიქრს, რამდენ გვარსა, ამით იშვებს, ამით ნაღვლობს, ამით აბნევს ცრემლსა მწარსა“.

ასეთ დროს პატიმრობის შორით მამლის ყივილისა და ეკლესიის ზარის გაგონებაც სულის შვებაა, იმედი – სიმაგრე და მოთმინება.

ასევე, გადასახლების პირველ დღეებს ასახავს ლექსი „შორიდგან“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 52). თხზულების თავში ავტორს შენიშვნა გაუკეთებია, რაც საკმაოდ ინფორმაციულია: „*ესეც ორენბურლიდან მოვწერე, პირველად რომ მიმიყვანეს იქ*“.

ალ. ორბელიანს ლექსის „სიყრმით უბედურის“ შექმნის შემდეგ საკუთარი ხელნაწერი კრებულის მე-12 გვერდის ვერსოზე კალმით მიუწერია: „*კასპიის ზღვა, კაიდაკის ყურეს პირზე*“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 56). ეს წარწერა ავტორს ფანქრით გადაუხაზავს და ტექსტის ბოლოს კალმით ახალი მინაწერი გაუკეთებია: „*კასპიის ზღვის პირს,*

კაიდაკის ყურეზე, ახალ ალექსანდროვის ციხეში, 13-ს აპრილის 1835-ს წელსა“. ინფორმაცია დაზუსტებულია, მაგრამ არა დასრულებული ავტორის განწყობილებისთვის. ამიტომ იქვე ფანქრით მიმატებულია: „მეტი შეწუხებისგან ვთქვი ეს ზევითი ლექსი“. ლექსის შინაარსი კი თანხვედრაშია მინაწერის ბოლო ფრაზასთან:

„ჰგავს, რომ ჩემსა ბედს წილში რგებია
უბედურება ასე მხლებია...“

შენ, თავო ჩემო! რა არ გადაგხდა,
ყოველი ვაი ამა სოფლადა!“

...

„იქნება, ღმერთო, ზეცისა კარი
მანდაც დამეხშა, უკუედავი, მტკბარი,
იქნება, ვიყო მანდედგანაცა
გამოკლებული, გამოგდებული...“

ასევე, პატიმრობაში მყოფი პოეტის ბიოგრაფიის ნაწილია ლექსი „კავკაზიის მთები მაშუკის მთიდან“, რომელსაც დაწერის თარიღთან და ადგილთან ერთად – „1839-სა წელსა. 13-ს სექტემბერს. ქ. პიატი-გორსკს“ – აქვს სამშობლოს მოწყვეტილი პოეტის ძალიან ემოციური ქვესათაური: „ფანტაზია, როცა ახლად გათენდება“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 67). ეს რამდენიმე სიტყვიანი მინაწერი სრულად გამოხატავს გამთენიისას მაშუკის მთაზე მყოფი პოეტის კავკასიონის ხილვაზე ოცნებას...

ლექსში „ყარიბი ანუ ორენბურღის ღამე“ ვხვდებით მეტად სულისშემძვრელ სიტყვებს: „სულთქვა ცრემლით, / ოხვრა კვნესით, / ფიქრი სევდით / და ურვილნი – / ეს სულ ჩემს გულს დამწყვდეულან“. იმის პასუხს, თუ რატომ დაეუფლა ასეთი გრძნობა ავტორს, იქვე, ლექსის მინაწერში პოულობს მკითხველი: „1836-სა წელსა ერთს ივნისის შუალამისას, მარტო რომჭაში ვიყავი და მაშინ გონებაში გამოვთქვი ეს რომანსი, დაბურვილიანს ფოთლებში ერთს ხეს ქვეშ მჯდომარემ, სადაც ჩემს მოახლოვოდ მონიო ურალის მდინარე მომდინარეობდა“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 63).

გარდა ინფორმაციულობისა, მინაწერი ლექსსაც ემეტოქება მხატვრულობის თვალსაზრისით. ალ. ორბელიანს არც პატიმრობაში და არც გათავისუფლების შემდეგ არ ასვენებდა სამშობლოს ბედზე ფიქრი, მან უამრავი თხზულება მიუძღვნა ამ თემას. გამოვყოფთ, მაგალითად, გადასახლებისას, ორენბურგში დაწერილ ლექსს „არაკი ვი-

რისა“, რომელსაც აქვს მინაწერი: „წამკითხველს მიუთავაზებ 1835-ს წელს დაწერილს არაკს“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 61). ნაწარმოებში ავტორს ვირად გამოყვანილი ჰყავს სომხური წარმოშობის აზერბაიჯანელი პოეტი, პოლკოვნიკი მირზაჯანა მადათოვი. ვინაობა დაშიფრულია ტექსტის 47-ე და 48-ე სტრიქონებში: „**მირზა-მან შენმა, დათო ვეზირმა, ჯან ბარაქალა გვაძახა ვირმა**“. ლექსი ამომწურავად ახასიათებს ადრესატის თვისებებს.

ასევე, მოკლედ შევხებით 1866 წელს შექმნილ ლექსს „შიშშილით გამხრჭვალნი ძაღლკაცი“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 78). ეს თხზულება პოეტის ბიოგრაფიის გულდასაწყვეტ მომენტს ასახავს. ლექსი მიძღვნილია „ცისკრის“ რედაქტორის – ივანე კერესელიძისადმი. ალ. ორბელიანის ურთიერთობას ჟურნალთან და მის რედაქტორთან ძალიან გრძელი ისტორია აქვს. პოეტი ყოველთვის ზრუნავდა „ცისკარზე“, რომ არ დახურულიყო, რომ ეარსება. ჟურნალის რედაქციას ერთხანს მის სახლშიც ჰქონია ბინა. როგორც მკვლევარი ნინო ვახანია აღნიშნავს, ალ. ორბელიანს ხანდახან სახლიდან ნივთებიც კი გაჰქონდა დასაგირავებლად, რომ ჟურნალს მიხმარებოდა... პოეტი „ცისკარს“ გაუნაწყენდა მას შემდეგ, რაც ივანე კერესელიძემ არ დაბეჭდა მისი წერილი „დართულს დართული“. ავტორმა სტატია იმ შთაბეჭდილების გასაქარწყლებლად დაწერა, რომელიც ანტონ ფურცელაძის წერილმა „სურამის ციხე“ დ. ჭონქაძისა“ (ფურცელაძე, 1863, გვ. 110-146) აღძრა მაშინდელ საზოგადოებაში (ვახანია, 1998, გვ. 29, 30). სწორედ ამ ფაქტს უძღვნა ალ. ორბელიანმა სტატია „საქართველოს ჟურნალ „ცისკრის“ რედაქტორი კერესელიძე და მე“ (ორბელიანი, 2023ბ, გვ. 182-190) და ლექსი „შიშშილით გამხრჭვალნი ძაღლკაცი“.

1823 წლის 8 ივლისს ალ. ორბელიანმა ცოლად შეირთო ეკატერინე დავითის ასული ბარათაშვილი. პოეტმა უამრავი ლექსი უძღვნა მეუღლეს: „ბაიათი“, „უეცარი შეხვედრა“, „მშვენიერას ქართველას“, „თეჯლიში“, „აღმოსავლეთი, ანუ სიყვარულისგან დაჩაგრული“, „საყუარელ მეუღლეს უცხოებიდგან“ და სხვ. ზემოთ აღნიშნული ლექსების ხელნაწერ რვეულს თავფურცელზე აწერია: „საყუარელს მეუღლეს უცხოებიდგან“, ანუ ალექსანდრემ მთელი თავისი პოეზია მიუძღვნა ეკატერინეს. ჩვეულების მიხედვით, ამ ლექსებსაც მძაფრი შთაბეჭდილების ამსახველ მინაწერებს ურთავს ავტორი, რაც საუკეთესო მასალაა მისი სასიყვარულო ბიოგრაფიის შესასწავლად. 1821

წელს დაწერილ ლექსს „ზაიათი“ აქვს ასეთი შენიშვნა: „ეს ლექსი მაშინა ვთქვი, როდესაც პირველათ ჩემი დანიშნული ეკატერინე ვნახე ბაღის ღობესთან უცრათ და ჯერ არ ვიცოდი, ვინ იყო ეს. ამ უცარმა სიყვარულმა ასე მალზედ გააღვიძა ჩემი გრძნობა, რომ ეს ლექსი პირველი ქმნილებაა ჩემი“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 47). „ზაიათი“ მინაწერთან ერთად უფრო მეტ ემოციურ მუხტს იძენს, ვიდრე ლექსი დამოუკიდებლად.

აუცილებლად უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს მინაწერები მხოლოდ ბიოგრაფიული თვალსაზრისით არ არის საინტერესო, ისინი მხატვრულ შრტიხებსაც შეიცავს. მაგალითად, ერთსტროფიანი ლექსის „უცარი შეხვედრის“ მინაწერი თხზულებას ტოლს არ უდებს: „ესეც ჩემს ეკატერინეზედ არის, პირველად რომ ვნახე და ჩვენი თვალე-ბი ერთმანეთს ეცა, მაშინა ვთქვი“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 47). ასეთივე საინტერესოა ლექსის „თეჯლიში“ მინაწერი: „ესეც ჩვენი დანიშვნის შემდგომ ბაღში ვიყავით ჩემი მოყვრებისაგან მიწვეული სტუმრათ, სადაც ნათესავნი ქალნი და კაცნიც იყვნენ იქა. იყო ცოტა ჟინჯლიანი დღე და ეს ლექსიც, შინ რომ მივედი, ჩემს დანიშნულზედვე ვთქვი“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 49).

აღ. ორბელიანს არც შვილები დაუტოვებია ყურადღების გარე-შე. 1840-იან წლებს ეკუთვნის ლექსები „ჩემს ქალს დარიას“ მინაწე-რით: „გაუთხოვრად იყო, ბაღიდან მორთული მოდიოდა საღამოზე“ და „ჩემს ქალს მაიკოს“ წინა ლექსის მსგავსი წარწერით: „ეს ყმაწვი-ლი იყო. დილის გამოღვიძებაზე კარზე მოაჯირზედ რომ გამოვიდა“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 73).

ეს სულისშემძვრელი სტროფი – „ოჰ, ეს სოფელი სავანეა მწუხა-რებისა, / კარი განხმულა მისი სრულად ვალალებისა, / სიდგანაც ის-მის საშინელი ხმა გოდებისა, / კვნესა, მახილი და კივილი შეზარე-ბისა“ – არის ლექსიდან „უბედური მაიკო (მარიამ)“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 75), რომელიც კარგად ასახავს პოეტის ბიოგრაფიის ყვე-ლაზე ტკივილიან ეპიზოდს. ეს არის აღ. ორბელიანის ერთადერთი თხზულება, რომელსაც იგი „მშობლის“ ფსევდონიმით აწერს ხელს. მართლაც, „მწუხარების სავანედ ექცა ეს სოფელი“ პოეტს შვილის გარდაცვალების შემდეგ, შვილისა, რომელსაც მშვენიერების გამო ყვავილებიც კი თავს უხრიან (ლექსი „ჩემს ქალს მაიკოს“). „უბედური მაიკო (მარიამ)“ მოთავსებულია ჩანაწერების 48-გვერდიან რვეულ-

ში (კეკელიძის... S-1633, გვ. 45r) სათაურით „ჩემი ქალი მარიამ (ყმაწვილობისა მაიკო)“ და ეძღვნება ქალიშვილს – მაიკოს (1833-1855). ხელნაწერი რვეული საინტერესოა როგორც ინფორმაციული კუთხით, ისე პოეტის ემოციური მდგომარეობის თვალსაზრისითაც. ხელნაწერი 35-ე გვერდამდე მწერლის მეორე ქალიშვილის – დარის ხელით არის დაწერილი, დანარჩენი გვერდები კი – უცნობის ხელით. რვეული ჩასწორებულია ალ. ორბელიანის მიერ. 48-ე გვერდზე მოთავსებული ლექსი „უბედური მაიკო“ ავტორის ხელითაა ჩაწერილი. რვეულს ახლავს პოეტის მინაწერი: „ამ დამდეგს წელს ძლივ გავათავე ესა, 27-ს იანვარს, 1862-სა წელსა, ქ. ტფილისს“; აღნიშნული ლექსი კარგად ასახავს შვილმკვდარი მამის სულიერ მდგომარეობას, მაგრამ ავტოგრაფული მინაწერი ამ ემოციურ ფონს კიდევ უფრო ამძაფრებს. „ძლივ გავათავე ესა“ ნიშნავს, რომ მან ძლივს შეძლო შვილისადმი მიძღვნილი რვეულის დამთავრება, ანუ 1855 წლიდან 1862 წლამდე წერდა. „წერდას“ პირობითად ვამბობთ, რადგან ის დეტალიც, რომ რვეულის ნაწილი დაწერილია შვილის, ნაწილი კი უცნობის მიერ, ხოლო მისი ხელით მხოლოდ შვილისადმი მიძღვნილი ლექსი და მინაწერია გაკეთებული, პოეტის მძიმე ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაზე მიუთითებს...

ალ. ორბელიანის მხატვრულმა შემოქმედებამ და მინაწერებმა შემოგვინახა მისი დამოკიდებულება „სახელოვანი“, „საკვირველი მხნე“, „გამჭრიახი“ (ილიას ტერმინები – ე. ზ., მ. ა.) დედისადმი. ერეკლე მეფის საყვარელი ასულის დახასიათებას აქ არ შევუდგებით, სულ რამდენიმე ფრაზას მოვიხმობთ: „ჩემს ვაჟიშვილებს ჩემი თეკლეს სიკეთე რომ სჭირდეთ, ბედნიერი ვიქნებოდით“; – იტყოდა თურმე ხანდაზმული მეფე. ერეკლემ თავის ასულს სახუმარო სიგელი უბოძა და „თეკლა-ბიჭი“ უწოდა (ვახანია, 1998, გვ. 6, 7).

მრავლისმეტყველია, ასევე, გადასახლებაში მიმავალი ალექსანდრესადმი მიცემული დედის დარიგება: „წადი, შვილო, ღმერთისთვის მიმიბარებიხარ... შენ ჩემი შვილი ხარ, შენც ჩემსავით მაგრა იყავი და უბედურებას ნუ გაუტყდები“ (ალ. ორბელიანი, „ჩემი ტფილისის ქ[ალაქიდან] გამოსვლა“ (ორბელიანი, 2023გ, გვ. 7)). ასე ამხნევებდა თეკლა უფროს შვილს მაშინ, როცა თავადაც გადასახლებაში მიდიოდა ქ. კალუგაში ალექსანდრეს ორ უმცროს ძმასთან – დიმიტრისთან და ვახტანგთან ერთად.

ეს რამდენიმე მაგალითიც კი ნათლად ახასიათებს ბატონიშვილ თეკლეს მტკიცე ნებისყოფას. ზუსტად ასეთს ხედავდა მას ალ. ორბელიანი, რასაც ადასტურებს რამდენიმე თხზულება და, მათ შორის, ყველაზე უკეთ პიესის „რომაელი ქალი აარიას“ მინაწერი: „*უუსაყვარლესო ჩემო მშობელო, საქართველოს მეფის ირაკლის მეორის ასულო, თეკლავ! უუმიდაბლესად მოგართმევთ ამ ჩემს თხზულებას. გარდა რომაელს ქალს აარიას, თქვენს შეურყეველს და მყარს ხასიათსაც ეკუთვნის ეს თხზულება./ თქვენი ძე თავადი ალექსანდრე/ ჯ. ორბელიანი/ 17-ს იანვარს. 1840-სა წელსა./ ქ. პიატიგორსკს თბილწყალზე*“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 173). ამ მინაწერით რამდენიმე ფაქტი ხდება ცნობილი; ჯერ ერთი, მწერალს თხზულება დედისათვის მიუძღვნია, და მეორეც, სავარაუდოა, რომ მისი დაწერა და მთავარი პერსონაჟის სახასიათო შტრიხების ჩამოყალიბებაც დედის – ბატონიშვილ თეკლას ხასიათს შთაუგონებია ავტორისთვის. აკი, თვითონვე აღნიშნავს მინაწერში, „*თქვენს შეურყეველ და მყარ ხასიათსაც ეკუთვნის ეს თხზულებათ*“. ალ. ორბელიანის ეს მოსაზრება უფლებას გვაძლევს, ვივარაუდოთ, რომ თეკლა ბატონიშვილი პიესის მთავარი გმირი ქალის – აარიას პროტოტიპია.

მწერლის უამრავი ცხოვრებისეული ფაქტია გაბნეული პიესაში „დავით აღმაშენებელი ანუ უკანასკნელი ჟამი საქართველოსი“. თხზულებაში ვხვდებით 1832 წლის აჯანყებისათვის მზადების პერიოდში ალ. ორბელიანის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებებს, მაგალითად, თავისუფლების მოსაპოვებლად მთელი კავკასიის ხალხების ერთიანობის აუცილებლობაზე. ნაწარმოების ერთ-ერთი მთავარი გმირის ლიპარიტის ქცევა – ხასიათის გაცნობა, მისი დამოკიდებულება მტერთან და დანიშნულთან – ალ. ორბელიანს საკუთარი ბიოგრაფიიდან აქვს აღებული და მხატვრულად ინტერპრეტირებული.

მწერლის ცხოვრების ბევრმა დეტალმა ჰპოვა ასახვა მის პროზაშიც. მოთხრობის „ღამის კაცის“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 154) გაცნობისას დაისმის კითხვა, ღამის კაცი მწერლის ალტერ ეგოს ხომ არ წარმოადგენს? ამ კითხვაზე პასუხი მის ლექსებსა და დოკუმენტურ პროზაში იძებნება, მაგალითად, ლექსში „მოგონება“ პოეტი წერს:

„ამა ღამემან გასწია
გული და სული ჩქარადა,
სწრაფად წამოვდექ, გასწია

ფეხებმან ჩემმან წყნარადა.
ვეხეტებოდი მდუმარე
ქუჩად უგრძნობლად სრულადა...“.
(ორბელიანი, 2023ა, გვ. 53)

მსგავსი პასაჟებიდან ჩანს, რომ ღამე ხეტიალი ავტორის ხასიათის შტრიხი ყოფილა. ზუსტად ასე იქცევა ღამის კაციც. ის ქუჩებში „დაეხეტება“ დარდის გასაქარვებლად და გაჭირვებულთა დასახმარებლად. ასე რომ, ღამის კაცში ალ. ორბელიანი საკუთარ თავს უნდა გულისხმობდეს.

დაბოლოს, მწერლის ერთი მინაწერის შესახებ, რომელიც მან გაუკეთა ლექსს „მოხუცებული ყმაწვილკაცს“ (ორბელიანი, 2023ა, გვ. 81). მართალია, ლექსის დათარიღება არ ხერხდება, მაგრამ ავტორის *სიტყვები*: „ესეც ჩემს ხნიანს დროში ვთქვი“, ძალიან მნიშვნელოვანი გამოდგა თხზულებისთვის ქრონოლოგიური ადგილის მისაჩენად. და ეს იმიტომ, რომ ასეთი ლექსი შეიძლება, ახალგაზრდა პოეტმაც დაწეროს, როგორც, მაგალითად, აკაკი წერეთელმა დაწერა ლექსი „მოხუცის მოგონება“ (წერეთელი, 2010ბ, გვ. 20).

ალ. ორბელიანის მხატვრულ შემოქმედებაში კიდევ მრავლად შეიძლება ბიოგრაფიის ანარეკლების დაძებნა. ეს ამოუწურავი თემაა, რადგან მწერალი თავისი ცხოვრების მნიშვნელოვან მოვლენებს მხატვრულად ამუშავებდა და მინაწერებსაც უკეთებდა, რამაც ფასდაუდებელი სამსახური გაუწია მკვლევრებს მისი შემოქმედების ბევრი საკითხის გარკვევა-გაანალიზებისას. მიმოხილულ მასალა იძლევა იმის საფუძველს, ვთქვათ, რომ პოეტმა პოეზიად გარდასახული ბიოგრაფია დაგვიტოვა.

დასკვნის სახით შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ ნებისმიერი მხატვრული შემოქმედების ნიმუში (ლიტერატურული, მუსიკალური თუ ა.შ.) არ იქმნება ავტორის განწყობილების გარეშე. მასზე დიდ გავლენას ახდენს შემოქმედის ბიოგრაფია. მიმოხილულმა მასალამ დაადასტურა, რომ არ არსებობს „ლიტერატურა სახელების გარეშე“. ხელოვნების ნებისმიერ ნაწარ-მოებში ავტორის სული ირეკლება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- არველაძე მ., ზარდიაშვილი, ე. (2017). აკაკი წერეთლის უცნობი დოკუმენტები და საქმიანი ქაღალდები. ლიტერატურული ძიებანი. XXXVIII. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.
- ვახანია, ნ. (1998). პროზა ალექსანდრე ორბელიანისა, თბილისი: „ლომისი“.
- კეკელიძის... კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ფონდი S-1633.
- მელიქიშვილი, ს. (1883). სერგეი მესხის გამოსაღმება, გაზ. „დროება“, 86, ტიფლისი.
- მესხი, ს. (1869). ნეკროლოგი, გაზ. „დროება“, 52, ტიფლისი.
- ორბელიანი, ა. (2023ა). თხზულებათა სრული კრებული ხუთ ტომად, ტ. I. თბილისი: „სამშობლო“.
- ორბელიანი, ა. (2023ბ). საქართველოს ჟურნალ „ცისკრის“ რედაქტორი კერესელიძე და მე, თხზულებათა სრული კრებული ხუთ ტომად, ტ. II, თბილისი: „სამშობლო“.
- ორბელიანი, ა. (2023გ). „ჩემი ტფილისის ქალაქიდან გამოსვლა“. თხზულებათა სრული კრებული ხუთ ტომად, ტ. IV. თბილისი: „სამშობლო“.
- ფანცხავა, ი. (1980). რჩეული ნაწერები. თბილისი: „მერანი“.
- ფურცელაძე, ა. (1863). „სურამის ციხე“ დ. ჭონქაძისა, ჟ. „ცისკარი, 1, ტიფლისი.
- წერეთელი, ა. (2010ა). „მოთქმა შვილზედ“. თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად, ტ. I, თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.
- წერეთელი, ა. (2010ბ). „მოხუცის მოგონება“. თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად, ტ. I, თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.
- ჭავჭავაძე, ი. (2009). თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად. ტ. XVIII. თბილისი: გამომცემლობა „ილიას ფონდი“.

References:

- Arveladze, M., Zardiashvili, E. (2017). „Ak'ak'i Ts'eretlis Utsnobi Dok'ument'ebi da Sakmiani Kaghaldebi“. [Unknown Documents and Business Papers of Akaki Tsereteli]. Lit'eraturuli Dziebani. XXXVIII. Tbilisi: tsu gamomtsemloba.
- Ch'avch'avadze, I. (2009). Tkhzulebata Sruli K'rebuli Ots T'omad, T'. XVIII. [A Complete Collection of Works in Twenty Volumes]. Tbilisi: „Ilias Pondi“.
- K'ek'elidzis...]. [K'. K'ek'elidzis sakhelobis khelnats'erta erovnuli tsentr'is pondi S-1633]. [K. Kekelidze National Manuscript Center]. Tbilisi.
- Melikishvili, S. (1883). Sergei Meskhis gamosalmeba, gaz. „Droeba“, 86. [Farewell to Sergey meskhi]]. Tiflisi.
- Meskhi, S. (1869). Nek'rologi, gaz. „Droeba“, 52. [Obituary]. Tiflisi.
- Orbeliani, A. (2023a). Tkhzulebata Sruli K'rebuli Khut T'omad, T'. I. [A Complete Collection of Works in Five Volumes, Vol. I]. Tbilisi: „samshoblo“.
- Orbeliani, A. (2023b). Sakartvelos zhurnal „Tsisk'ris“ redakt'ori K'ereselidze da me. [Kereselidze, the editor of the Georgian magazine „Ciskari“ and me], tkhzulebata sruli k'rebuli khut t'omad, t'. II. Tbilisi: „samshoblo“.
- Orbeliani, A. (2023c). Chemi T'bilisis Kalakidan Gamosvla. [Leaving Tiflisi City]. Tkhzulebata Sruli K'rebuli Khut T'omad, T'. IV. Tbilisi: „samshoblo“.
- Pantskhava, I. (1980). Rcheuli Nats'erebi. [Selected Writings]. Tbilisi: „Merani“.
- Purtseladze, A. (1863). „Suramis tsikhe“ D. Ch'onkazdisa. [„The Suram Castle“ by D. Chonkadze]. gaz. „Tsisk'ari“. Tiflisi.
- Ts'ereteli, A. (2010a). Motkma Shvilzed [Lamenting the Son]. Tkhzulebata Sruli K'rebuli Ots T'omad, T'. I. Tbilisi: Publishing House of the Institute of Literature.
- Ts'ereteli, A. (2010). Mokhutsis Mogoneba [The Old Man's Memory]. Tkhzulebata Sruli K'rebuli Ots T'omad, T'. I. Tbilisi: Publishing House of the Institute of Literature.
- Vakhania, N. (1998). P'roza Aleksandre Orbelianisa. [Prose by Alexander Orbeliani]. Tbilisi: „Lomisi“.